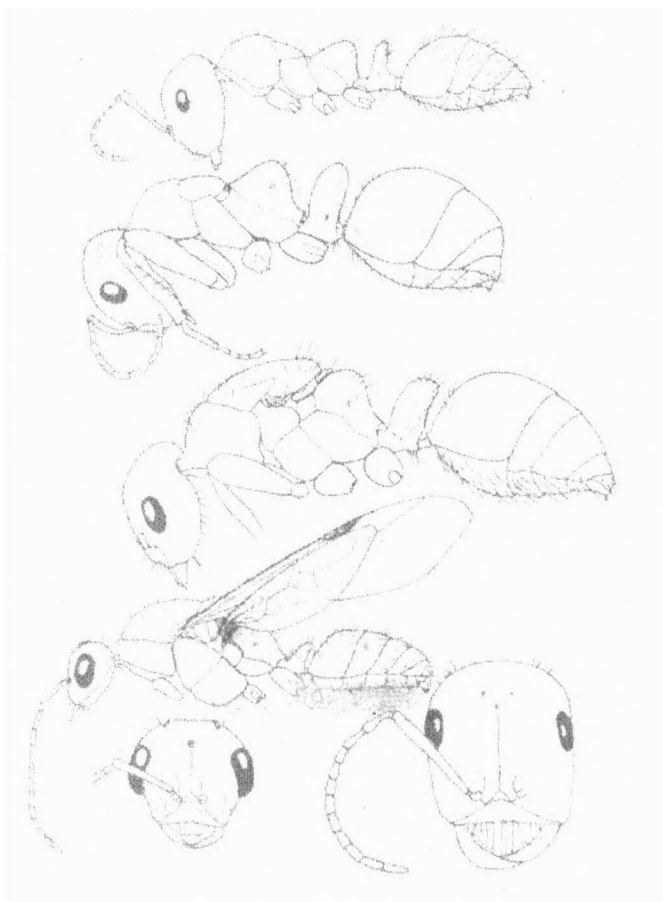

FORUM FORMICIDARUM

Mededelingenblad van de Mierenwerkgroep van de
Nederlandse Entomologische Vereniging

MRT 2003

INHOUD

I	<u>Uitnodiging voor de bijeenkomst op 15 mrt 2003</u>	1
II	<u>Aandachtspunten</u>	2
III	<u>Onderzoeksresultaten</u>	
III.A	<i>Polyergus rufescens</i> (amazonemier) kolonievorming en rooftochten	3
IV	<u>Literatuur</u>	
IV.A	Samenvatting rapport 571 Alterra: ‘Bruikbaarheid van mieren voor de monitoring van natuurgebieden’	9
IV.B	Lijst van Nederlandse soortnamen	11
IV.C	Argentijnse mier marcheert ook hier	15
IV.D	Interessante mierenpopulaties	16
IV.E	Ameisenschutz aktuell	19
V.	<u>Huishoudelijke mededelingen</u>	
V.A	Uit de bijeenkomst van 28 september 2002	20
V.B	Financiële verantwoording 2002	21
V.C	Ledenlijst Mierenwerkgroep/NEV	22

I. UITNODIGING VOOR DE BIJENKOMST 15 MRT 2003

Centrum voor Natuur- en Milieu-Educatie te Amersfoort, Schothorsterlaan 21

Routebeschrijving: Vanaf de A1 bij afslag Bunschoten (12) de Bunschoterstraat richting Amersfoort/Hoogland (N199)]. U passeert 3 rotondes en gaat rechtdoor. Bij het tweede verkeerslicht linksaf richting Leusden. Na 600m bij verkeerslicht linksaf (Hamseweg). Volg gele wegwijzers "Centrum voor Natuur en Milieu. Na 700 m rechtsaf en volg oprijlaan Schothorsterlaan, gemarkeerd met twee zuilen met opschrift "Schot" en "Horst". Zie kaartje.

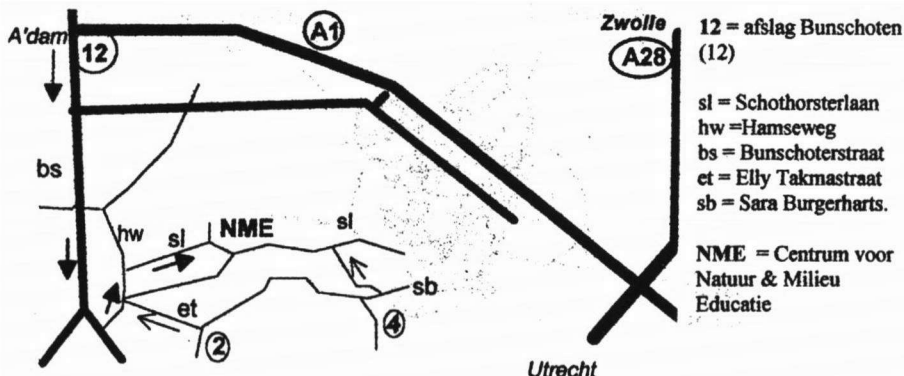
Vanaf station Amersfoort met bus 2 richting Nieuwland, uitstappen bij Elly Takmastraat; deze uitlopen en vervolgens rechtsaf naar CNM. Ofwel bus 4 richting Kattenbroek, uitstappen bij Herderinnenpad aan de Sagenlaan; Sagenlaan doorlopen, Sara Burgerhartlaan oversteken, even naar rechts en dan over water linksaf Zwarte Steeg inslaan en doorlopen tot Schothorsterlaan. Linksaf gele bordjes volgen naar CNM (☎ 033.4695200)

PROGRAMMA

- 10.30 zaal open, de koffie staat klaar
- 11.00 opening door de voorzitter
- 12.30 lunch (koffie en thee zal U worden aangeboden, verzoeke zelf lunchpakket mee te nemen)
- 13.30 middagsessie
- 15.30 sluiting

AGENDA

1. Opening
2. Exoten in Nederland (Bert Vierbergen)
3. Naamlijst Nederlandse mieren (Rudolf van Hengel)
4. Inventarisatieweekend 2003 en 2004 (Jørgen Kienstra)
5. Financiële verantwoording (Pieter-Ernst Schippers)
6. Uitwisselen van ervaringen op kweekgebied. Leden worden uitgenodigd kunstnesten mee te nemen
7. Mededelingen van de leden
8. Sluiting

II AANDACHTSPUNTEN

1. Het inventarisatieweekend zal dit jaar op 28/29 juni worden gehouden in de Achterhoek.

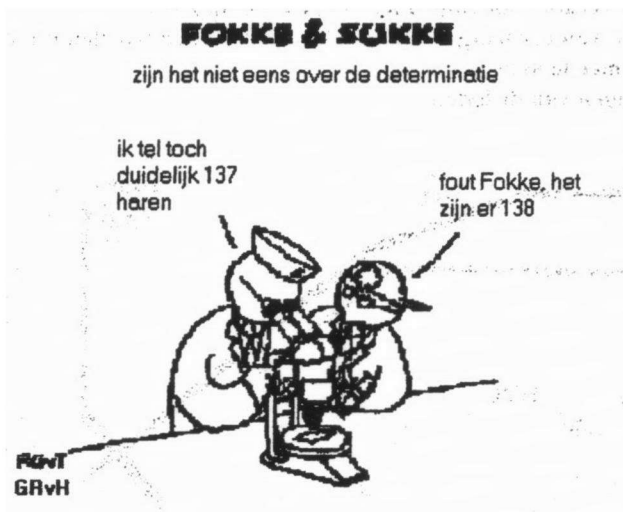
2. NEV agenda:

- 23 mrt bijeenkomst afd. Noord, Groningen
- 12 apr bijeenkomst sectie Snellen, Lexmond
- 26 apr lentevergadering NEV, Rotterdam
- 10 mei excursie sectie Everts, Kuinderbos (Fl)
- 13/6-15/6 zomerbijeenkomst NEV, Ootmarsum
- 28 jun excursie sectie Everts, Westbroekse Zodde (U)

3. Gaarne copie voor de volgende Forum Formicidarum. Alles is welkom, van wetenschappelijke artikelen tot interessante wetenswaardigheden, nieuwe uitgaven, boeiende belevenissen of leuke vondsten.

4. Vergeet niet uw contributie te voldoen! De contributie bedraagt € 7,-. Zie het jaartal onder uw naam in de ledenlijst achter in dit nummer. Nieuwe leden: denk tevens aan het entreegeld ad € 7,-.

5. Gaarne reacties op de MWG soortnamenlijst (zie inlegvel, p. 11/14)

III. ONDERZOEKSRESULTATEN

III.A POLYERGUS RUFESCENS (AMAZONEMIER) KOLONIEVORMING EN ROOFTOCHTEN

Rudolf van Hengel, Bilthoven, 2002

Inleiding

Na de vondst van *Polyergus rufescens* in Varsseveld in 1999 en bij Nijmegen in 2000 ben ik me voor deze soort gaan interesseren. Tot onze grote vreugde ontdekte mijn zoon Gerard (13) op 22 juli 2001 tijdens een vakantie in de Pyrénées een nest *Polyergus* op de camping in Argelès. Even groot was evenwel mijn teleurstelling toen de enkele exemplaren ongevleugelde koninginnen met soldaten en slaven een paar dagen later uitgemoord werden door een *Camponotus ligniperda* (reuzenmier) kolonie, die in een ander kunstnest zat en wist door te breken.

Hoewel Gerard en ik in 2002 van plan waren de Spaanse Pyreneeën te verkennen werden we op weg daarheen echter als door een magneet aangetrokken door de ons bekende *Polyergus* kolonie in Argelès. Uiteindelijk sloegen we onze tent weer op dezelfde camping op als in 2001 en bleven daar de gehele vakantie... *Polyergus* had ons in haar macht!

Ons verlangen naar *Polyergus* werd onmiddellijk beloond. Terwijl ik mij aanmeldde bij de receptie kwam Gerard al aanhollen met de mededeling dat een aantal bevruchte (vleugelloze) koninginnen in de buurt van het nest rondliep. We waren op de camping aangekomen uitgeredend op de dag dat de kolonie gezwermd had! Onze vakantie kon natuurlijk niet meer stuk.

Het nest

Opvallend is dat bij *Polyergus* werkelijk niets van het nest is te zien als er geen mieren rondlopen. Soms zie je een klein gaatje in de grond, meestal zit ook dat verscholen onder een graspolletje. Er is totaal geen uitgeworpen zand te zien. Bij de kolonie in Varsseveld is de nestopening verstopt onder een polletje bochtige smele, de nestopening van kolonie A te Argelès was eerst een spleetje in uitgedroogde en platgetreden leem, en zat later onder een polletje gras. Kolonie B in Argelès had wel een duidelijke nestopening, een klein gaatje in de platgetreden leem aan de rand van een drukbelopen voetpad.

Ver van menselijke activiteit zitten deze nesten ook niet. In Varsseveld ligt het nest 1 meter naast een voetpad en in Argelès zit kolonie A in het pad naar een

telefooncel (nestopening op één meter van de cel) en kolonie B aan de rand van een drukbelopen voetpad.

Hoe ontdek je zo'n nest? *Polyergus*-soldaten zijn alleen actief in de namiddag tussen 16.00 en 20.00 uur op warme ($> 24^{\circ}\text{C}$) en zonnige dagen. Overdag bij zonnig weer is wel slavenactiviteit te zien, maar het is ondoenlijk om elk *Formica fusca* (grauwzwarte mier) of *F. cunicularia* (bruine baardmier) nest te onderzoeken op *Polyergus*. De nesten zullen dus alleen bij toeval ontdekt worden als men in de namiddag enkele *Polyergus* soldaten bij de ingang ziet, of een rooftocht waarneemt. De nesten bij Varsseveld, Nijmegen en Argeles zijn allen ontdekt tijdens een rooftocht. Overigens zijn zelfs tijdens een groot deel van de rooftocht geen soldaten rond de nestopening te zien.

De nesten liggen op een zonnige plek (grootste deel van de dag zon) en kunnen tussen wat hoger gras liggen. Enige voorwaarde lijkt te zijn dat er in de buurt 'slavennesten' voorkomen.

Kolonievorming

Ge vleugelde koninginnen. Volgens de literatuur is *Polyergus* monogyn. Toen ik op 14 augustus 2002 om 15.30 uur zoveel jonge koninginnen zag vlakbij kolonie A vroeg ik me af of zij soms probeerden het nest binnen te dringen om zodoende de kolonie te versterken. Om dit te onderzoeken deed ik 14 augustus vier koninginnen in een kunstnest en gaf ze voor de zekerheid een aantal slaven uit het moedernest mee. De slaven (*F. cunicularia*) accepteerden de koninginnen meteen (en deze elkaar ook), waardoor duidelijk bleek dat de koninginnen inderdaad van kolonie A afkomstig waren. Het kunstnest was ruim en er waren voldoende compartimentjes om zich van elkaar af te zonderen. De koninginnen lopen zowel in de buitenwereld als binnen in het nest. Allen werden verzorgd door de slaven. 15 aug is nog alles koek en ei en voeg ik een aantal *cunicularia* cocons toe. Geleidelijk brengen de slaven deze in het nest, maar ook enkele koninginnen zonderen zich af met enkele cocons. 16 aug zitten de koninginnen grotendeels in het binnennest. De conditie van enkelen gaat achteruit, ondanks het grote aantal slaven (20). 17 aug zijn twee koninginnen dood. Op 18 aug ziet het er toch naar uit dat de koninginnen elkaar aanvallen. Ik neem slechts één schermutseling waar, welke goed afloopt. De schermutselingen verlopen betrekkelijk rustig en zijn de vorige dagen niet als zodanig herkend. Uiteindelijk bleef slechts één koningin over. Geen enkele keer is gezien dat slaven iets tegen de koninginnen ondernamen. Op grond van dit ene experiment lijkt *Polyergus* dus inderdaad monogyn te zijn. De verdraagzaamheid der koninginnen onderling is dus van zeer korte duur vergeleken met andere monogyne soorten, zoals *L. niger* (wegmier), waarbij meerdere koninginnen ruim een jaar samen in een kolonie kunnen voorkomen alvorens allen op één na worden gedood. Jos Vanbrabant, die *Polyergus* al veel langer bestudeert, heeft echter ook

wel eens meerdere koninginnen in een nest aangetroffen. Ben Baartman merkt op, dat het om onbevuchte koninginnen kan gaan. Zelf heeft hij bij *Camponotus vagus* waargenomen, dat er wel 20 vleugelloze, doch onbevuchte koninginnen als werkster in een kolonie kunnen leven.

Opvallend is dat op 14 augustus zoveel (12) koninginnen zich binnen 2 tot 5 meter van het nest bevinden. Ze moeten dus in het nest of er vlak buiten zijn bevrucht en zijn kennelijk niet uitgezwermd. Ook kunnen ze op deze dag niet zijn achtergebleven van een rooftocht, daar het tijdstip te vroeg is voor een voltooide rooftocht en de dag ervoor zo nat en regenachtig was, dat toen zeer waarschijnlijk geen rooftocht heeft plaatsgevonden. Zouden ze wachten op een ophanden zijnde rooftocht? Als ze zich in de staart aansluiten worden ze naar een 'slavennest' geleid en kunnen ze wellicht zelf enkele cocons buitmaken. Op 14 augustus is evenwel geen rooftocht geconstateerd. Wel lopen tussen 15.30 en 15.45 ongeveer vijf 'ongevleugelde koninginnen' rond het nest en worden ook enkele soldaten waargenomen.

Bij kolonie B worden op 14 augustus voor de rooftocht geen koninginnen aangetroffen, wel blijken er vier met de rooftocht mee te gaan. Deze zullen dus ook in het nest of er vlak buiten zijn bevrucht. Mannetjes zijn niet waargenomen.

Conclusie Het lijkt erop dat de koninginnen vlakbij het nest worden bevrucht en zelf een nieuwe kolonie moeten stichten. Dit kan het eenvoudigst door mee te gaan met een rooftocht en enkele cocons te bemachtigen en zich daarmee af te zonderen. Een experiment met een bevruchte koningin met alleen maar cocons heb ik nog niet aangedurfd. *Polyergus* is waarschijnlijk monogyn.

Ongevleugelde koninginnen. Naast de gebruikelijke 'geveleugelde koninginnen' kent *Polyergus* ook 'ongevleugelde koninginnen'. Zie de afbeelding op de omslag van *Forum Formicidarum* en de legenda op de achterpagina. Volgens de literatuur zou voor deze hetzelfde gelden. Ze worden echter niet door iedere auteur vermeld, bv. niet door Seifert.

Aan het eind van de rooftocht op 22 juli 2001 verschijnen tussen 19.15 en 19.30 enkele 'ongevleugelde koninginnen' rond de nestopening van kolonie A, aan het eind van een rooftocht. Zij lopen geïsoleerd rond. Later concludeerde ik dat ze niet meer welkom waren in het nest. Een viertal is gevangen en in een kunstnest gezet met een zevental soldaten en een zevental *cunicularia* slaven. De slaven zitten snel in het binnennest, de soldaten blijven in de buitenwereld en de 'ongevleugelde koninginnen' rennen zeer onrustig rond tot ze op verschillende plaatsen in het nest tot rust komen of in een buisje blijven zitten. Elk contact tussen de koninginnen en de soldaten verloopt zeer woest. 23 juli blijft de kolonie onrustig. De soldaten lopen veel rond, vnl. in de buitenwereld. Een solaat valt voortdurend één koningin lastig/aan. Het lukt om ze te scheiden. 's Middags worden *cunicularia* cocons toegevoegd. Niemand trekt er zich iets van aan. Blootgesteld aan het zonlicht, beginnen op 24 juli de slaven eindelijk de cocons het nest in te slepen.

Ook enkele soldaten verzamelen zich in het nest bij de slaven en de cocons. 's Middags wordt een koningin ernstig aangevallen door twee soldaten. Eén heeft zijn kaken om haar hals geslagen, de ander om een poot. Met veel moeite worden ze door mij gescheiden. Bij het terugzetten valt op dat er nog een levende *L. flavus* koningin in het nest zit! Deze was op 21 juli samen met enige *L. niger* koninginnen als voedsel voor de vorige bewoners - *C. ligniperda* - toegediend en is blijkbaar noch door *ligniperda*, noch door *Polyergus* gedood... Ze wordt nu zelfs gevoed door twee *cunicularia* slaven! Ik verwijder haar uit het nest omdat zij mogelijk iets te maken heeft met de voortdurende onrust in het nest. De onrust blijft echter, ook als de meest geplaagde *Polyergus* koningin wordt verwijderd. Op 25 juli liggen enkele soldaten en slaven dood in het nest. De koninginnen blijven onrustig bij contact met de soldaten. Op 26 juli komt een einde aan alle onrust in het nest. De werksters van *C. liniperda* weten een opening te maken door het wegnagen van aluminiumfolie en gips en moorden gedurende de nacht de hele *Polyergus* kolonie uit.

Tijdens de rooftochten van 2002 worden ook vele 'ongevleugelde koninginnen' waargenomen, doch zij keren terug in het nest en worden niet lastig gevallen door soldaten. Vermoedelijk zijn zij niet bevrucht en blijven ze daarom geaccepteerd.

Jos Vanbrabant heeft 'ongevleugelde koninginnen' opgekweekt, doch alleen maar mannetjes als nakomelingen gekregen.

Conclusie. Het lijkt erop dat bevruchte 'ongevleugelde koninginnen' uit het nest worden geweerd en zelf een nieuwe kolonie moeten zien te stichten. Dit verklaart het eenzame rondlopen rond het nest op 22 juli 2001 na een rooftocht en de vijandige houding van de soldaten. Ze hadden zich moeten afzonderen met enkele cocons of het spoor naar het 'slavennest' terug moeten volgen om alsnog enkele cocons te bemachtigen. De 'ongevleugelde koninginnen' in 2002 zullen niet zijn bevrucht omdat zij niet werden lastiggevalen.

De rooftocht

In Argelès zijn een vijftal rooftochten waargenomen tussen 14 en 19 augustus 2002 en één op 22 juli 2001. Steeds bij zonnig (hooguit 50% bewolking) en warm weer (25 - 30°C). Alle rooftochten begonnen na 17.00 uur en eindigden voor 20.15 uur. Op 20 en 21 augustus is het rond 17.00 uur bewolkt en niet warmer dan 20°C, er worden dan geen rooftochten ondernomen. (13 augustus was een regenachtige en natte dag).

Op 14 augustus wordt een rooftocht van kolonie B van begin tot einde gevolgd. Om 17.30 uur beginnen de mieren te krioelen rond het nest. Om 17.45 zijn nog veel meer soldaten en ook slaven tot 50cm rond het nest zeer druk in de weer. Om 17.47 gaat de kolonne op pad in een vrijwel rechte lijn naar een *F. cunicularia* nest dat 27 meter zuidelijker ligt.

Opvallend is dat er meteen een splitsing in twee kolonnes is, de hoofdmoot van ca. 120 soldaten volgt een een halve tot een meter oostelijker route dan de 'achterhoede' van zo'n 40 soldaten, die tevens één à twee meter achterligt. Pas na 18 meter volgen beide kolonnes dezelfde route. Het zit kennelijk niet zó eenvoudig in elkaar, dat er slechts één geurspoor naar het slavennest leidt; er zijn duidelijk twee routes. Het is onwaarschijnlijk dat één route van een vorige keer is, omdat de vorige dag flink wat regen is gevallen.

Beide kolonnes hebben een lengte van een meter. Om 17.58, op 9 meter van het eigen nest, blijft de hoofdmoot drie minuten krioelen op dezelfde plek, alvorens verder te gaan. Er valt op deze plek echter niets waar te nemen, ook geen enkel spoor van andere mierensoorten. De opmarsnelheid is vrijwel de hele route constant ongeveer een meter per minuut. De route gaat door 10 cm hoog gras en de laatste 8 meter langs een campingpad bedekt met grit.

De kolonnes bestaan behalve uit soldaten, ook voor zo'n 10% uit 'ongevleugelde koninginnen'. Voorts lopen er vier vleugelloze, dus kennelijk bevruchte, gewone koninginnen mee. (NB. Deze rooftocht vindt plaats op dezelfde dag, dat bij kolonie A twaalf bevruchte koninginnen worden aangetroffen, op andere dagen zijn geen gewone koninginnen meer in de kolonnes aangetroffen.) De 'ongevleugelde koninginnen' keren terug naar het nest (allemaal?), de gewone koninginnen zijn na het bereiken van het slavennest uit het oog verloren.

Om 18.15 uur wordt het 'slavennest' bereikt; de gemiddelde snelheid is dan 0,96 m/min geweest. Zonder veel onnodige opwinding verdwijnen de soldaten in het nest en komen *cunicularia* werksters door vrijwel dezelfde opening naar boven.

Om 18.21 komt de eerste cocon naar boven. Twee minuten later is een grote coconnenstroom richting *Polyergus* nest op gang gekomen. Om 18.35 komt de eerste cocon aan. De snelheid op de terugweg met cocon is derhalve 1,93 m/min; twee keer zo snel als op de heenweg dus. In totaal worden zo'n 140 cocons geroofd.

De *cunicularia* werksters verzamelen zich in groepjes rond hun nest tot 25 cm afstand. De eerste 15 minuten blijven ze min of meer werkeloos toezien hoe hun broed wordt geroofd. Vanaf 18.30 komt er langzamerhand meer strijd, vooral rond geroofd broed. De *Polyergus* soldaten werken op de terugtocht strikt individueel. Zo nu en dan wordt er één door een overmacht van *cunicularia*'s overvallen, zonder dat ook maar één andere *Polyergus* zich ermee bemoeit. Om 18.32 wordt op wel zeven plekken een *Polyergus* soldaat met cocon omringd en aangevallen door een tiental *cunicularia* werksters. De soldaat laat dan doorgaans zijn prooi los, waar onmiddellijk een *cunicularia* mee terugrent naar het 'slavennest'. Vervolgens weet de *Polyergus* soldaat zich meestal te ontdoen van zijn tegenstanders, overigens zonder dat deze worden gedood! Om 18.40 lukt het de overgebleven soldaten nauwelijks meer om nog een cocon te bemachtigen. De dan terugkerende soldaten hebben vrijwel geen van alle een cocon bij zich.

Om 18.45 is het *cunicularia* nest verlaten door de aanvallers. Ongeveer vijf *Polyergus* soldaten zijn gedood. Slachtoffers aan *cunicularia* zijde zijn niet waargenomen; strijdende soldaten leken er meer op gericht zich te bevrijden en weg te komen, dan om aan te vallen en tegenstanders te doden.

POLYERGUS RUFESCENS IN VARSSEVELD.

Op 4 september 1999 ontdekte Jørgen Kienstra tijdens het inventarisatieweekend van de MWG een rooftocht van *Polyergus rufescens* bij Varsseveld. Ze waren op de terugtocht, maar hadden geen cocons bij zich. De tocht was dus kennelijk mislukt. Door onze aanwezigheid bij het nest raakten een aantal soldaten kennelijk gedesoriënteerd. Opvallend was dat de *F. fusca* slaven deze soldaten één voor één het nest indroegen!

Hoe gaat het nu met deze kolonie?

In 2000 heb ik de kolonie weer bezocht en het viel me op, dat inmiddels *F. rufa* (behaarde bosmier) op 1½ meter afstand onder dezelfde omgevallen boomstam een nest had gebouwd! Het leverde kennelijk geen problemen op, want over dezelfde stam liep ook een *Polyergus* soldaat. Tevens constateerde ik veel *F. sanguinea* (bloedrode roofmier) activiteit in de buurt.

In 2002 heb ik de kolonie twee keer bezocht. Beide keren voerden ze een rooftocht uit! Op 9 augustus om 16.30 was alles nog rustig, doch na aandachtig turen zag ik opeens twee soldaten bij de nestingang. Het was zonnig en $\pm 20^{\circ}\text{C}$. Om 16.55 krioelden er vele soldaten rond het nest tot 30 cm in NO-richting en begon de rooftocht. De kolonne bestond uit ongeveer 100 soldaten en 10 'ongevleugelde koninginnen'. Ze gingen dwars door hoge (en donkere) vegetatie van braam, bochtige smeie en 40 cm hoge heide. Om 17.16 bleven ze krioelen rond een pol bochtige smeie, op 8 meter van het nest. Een gemiddelde snelheid dus van 0,4 m/min. Half zo snel als in Frankrijk en in een driemaal zo brede kolonne: zo'n 20 cm. Tot 17.32 bleven ze hier krioelen, zonder dat andere mieren of cocons werden waargenomen. Tenslotte nam de activiteit af en om 17.45 keerden de eersten bij het nest terug. Om 18.00 waren de meesten teruggekeerd. Er werd net als in 1999 geen enkele cocon buitgemaakt. Ook was de kolonne kleiner dan de vorige keer zodat ik me zorgen maak over het voortbestaan van deze kolonie. Nadelig is ook de toenemende vegetatie, zowel in hoogte als in oppervlakte.

Daarom ben ik op 2 september 2002 teruggekeerd met twee beheerders van de gemeente Varsseveld voor overleg over eventuele maatregelen. Om 16.00 uur was alleen enige slaven activiteit rond het nest waar te nemen, doch om 16.10 ontdekte Gerard een kolonne op de terugweg van een rooftocht! Deze keer hadden ze wel geluk, ongeveer 20 cocons waren buitgemaakt. Ze moeten voor 16.00 op rooftocht zijn gegaan. Het was onbewolkt, ongeveer 23°C .

Rond deze tijd ligt het nest evenwel al in de schaduw.

De beheerders konden een gevangen soldaat nu ook goed bekijken en met behulp van een loupe de sabelvormige kaken zien. Het terrein, dat afgesloten is voor publiek, is bedoeld als open heidelandschap. Ook de zandhagedis komt er voor. Na een paar jaar ruikt thans vooral braam op en schieten overal jonge dennen en berken uit de grond, alsmede enkele Amerikaanse eiken. De gemeente heeft het plan deze opslag weer terug te dringen, waarvan meteen ook de *Polyergus* kolonie kan profiteren. Voorts is besloten een grote *F. sanguinea* kolonie, die op 7 meter ZW van het *Polyergus* nest ligt en die de toegang tot het open heideterrein blokkeert, te verplaatsen of op te ruimen. *F. sanguinea* is voldoende vertegenwoordigd. Nog twee kolonies bevinden zich respectievelijk 20 meter westelijk en 40 meter zuidelijk van het *Polyergus* nest.

Voorts zal ik proberen jonge *F. fusca* koninginnen te verzamelen en uit te zetten in de omgeving.

Het is te hopen dat *Polyergus rufescens*, thans nog maar met twee kolonies bekend in Nederland, zich kan handhaven in Varsseveld.

IV. LITERATUUR

IV.A SAMENVATTING RAPPORT 571 ALTERRA

‘BRUIKBAARHEID VAN MIEREN VOOR DE MONITORING VAN NATUURGEBIEDEN’

Mabelis, A.A., 2002. Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Alterra-rapport 571. 98 blz.; 13 fig.; 5 tab.; 138 ref.

Doel van het rapport is om de beschikbare ecologische kennis van mieren toepasbaar te maken voor het natuurbeleid: het monitoren van kwaliteits- veranderingen in natuurgebieden en het volgen van effecten van beheermaatregelen op de overlevingskansen van mieren. Van de Nederlandse mieren is vermeld in welk natuurdoeltype ze voorkomen, in hoeverre ze zeldzaam zijn, of hun aantalsverloop een trend vertoont en of ze gevoelig op bepaalde milieuveranderingen reageren. Tevens is aangegeven welke soorten zich (tijdelijk) als parasiet gedragen en welke soorten andere ongewervelden als gast in het nest opnemen of tolereren. Van enkele soorten, die voor monitoring geschikt worden geacht, is een ecologisch profiel opgesteld.

Trefwoorden: mieren, monitoring, natuurbeheer

ISSN 1566-7197

Dit rapport kunt u bestellen door € 21,- over te maken op banknummer 36.70.54.612 ten name van Alterra, Wageningen, onder vermelding van Alterra- rapport 571. Dit bedrag is inclusief BTW en verzendkosten.

NRC Handelsblad weidde onderstaand artikel aan dit rapport.
Rotterdam, 6 nov 2002.

TEL DE NESTEN VAN DE SATER- EN DE GELE WEIDEMIER

Het inzetten van mieren is een probaat en goedkoop middel om de kwaliteit van natuurgebieden te volgen. Veel soorten mieren zijn gedurende een groot deel van het jaar gemakkelijk op te sporen. Ook is men bij het inventariseren van natuurgebieden vrijwel niet afhankelijk van het weer, zoals bij het volgen van veel andere insecten wel het geval is.

Dat is de strekking van een onderzoek van het onderzoeksbureau Alterra in Wageningen naar de bruikbaarheid van mieren voor de monitoring van natuurgebieden. Onderzoeker A.A. Mabelis: "Mieren spelen tot dusverre nauwelijks of geen rol in het Nederlandse natuurbeleid, ondanks het feit dat enkele soorten grote invloed hebben op de samenstelling van de ecosystemen waarin ze voorkomen, namelijk als polyfage predator, bladluizenmelker, zaadverbreider, gastvrouw en als prooi."

Soorten die gevoelig reageren op veranderingen in de kwaliteit van natuurgebieden en de te nemen beheermaatregelen kunnen als kwaliteitsindicator dienen, stelt het onderzoek.

Volgens onderzoeker Mabelis komen voor het volgen van de biodiversiteit in bossen, bosranden en houtwallen de nesten van de rode bosmier in aanmerking. "Deze nesten zijn te beschouwen als habitateilanden voor tientallen soorten parasitair levende insecten."

Voor het meten van de biodiversiteit in graslanden zouden de nestbulten van de gele weidemier kunnen worden geteld, alsmede de nesten van steekmieren en van satermieren. Om de kwaliteit van hoogveengebieden in kaart te brengen, stelt de onderzoeker, is de veenmier het meest geschikt.

IV.B LIJST VAN NEDERLANDSE SOORTNAMEN

Rudolf van Hengel, Julianalaan 187, 3722GK Bilthoven, ☎ 030.2287134

Tijdens de bijeenkomst van 28 september 2002 is besloten dat de MWG met een lijst van Nederlandse namen komt, zoals oorspronkelijk beoogd door Peter Boer. Uitgangspunten zijn handhaven van bestaande namen en voorkomen van al te lange namen. Vervolgens, opdraaiend aan de bijeenkomst op 15 maart zal het aangepaste MWG voorstel worden ingelezen (zie onder). Tijdens de bijeenkomst zal de lijst worden vastgesteld, waarbij in geval van verschilpunten de meerderheid beslist. Degenen die niet aanwezig kunnen zijn, kunnen hun mening vooraf aan mij kenbaar maken. **Hiervan graag ook gebruik maken als men het met de lijst wel eens is!** Voorts wil ik de leden, die eerder reageerden, hartelijk dank zeggen; voor hun suggesties niet zijn overgenomen behoorden zij helaas niet bij de meerderheid. De reacties zullen in maart evenwel weer mede in beschouwing worden genomen.

aan de lijst hieronder (volgorde van soortnamen cf Seifert) is toegevoegd :
 de mij oudst bekende Nederlandse naam;
 de lijsten van Bram Mabelis en André van Loon van 1985 en 1996;
 de laatste versie van de lijst van Peter Boer, Wouter Dekoninck, André van Loon en François Vankerkhoven.
 Als uit de tabel blijkt zijn de lijst Boer et al en de MWG-lijst inmiddels op een zeer groot aantal punten naar elkaar toegegroeid. Helaas wil Peter Boer zelf niet in MWG verband werken om de verschilpunten op te lossen en om zo tot één lijst te komen. De redenen van MWG-zijde om niet alle namen over te nemen is onder de tabel weergegeven.

Familie FORMICIDAE : MIEREN

Wetenschappelijke naam	oudste Nederlandse benaming	Mabelis 1985; Van Loon & Mabelis '96	Boer et al 2003	MWG voorstel 2003
Subfamilie Ponerinae : oermieren				
Genus <i>Ponera</i> : staafmieren				
<i>Ponera coarctata</i>	oermier (1957)	staafmijertje	gewone staafmier1)	staafmier
Genus <i>Hypoponera</i> : tropische staafmieren				
<i>Hypoponera punctatissima</i>			tropische staafmier	tropische staafmier
Subfamilie Myrmicinae : knooppieren				
Genus <i>Myrmica</i> : steekmieren				
<i>Myrmica rugulosa</i>		schraallandsteekmier	kleine steekmier 1)	schraallandsteekmier
<i>M. speciosoides</i>			duinsteekmier	duinsteekmier
<i>M. scabrinodis</i>		ruwknooppier	moerassteekmier 2)	ruwknoopsteekmier
<i>M. sabuleti</i>		zandsteekmier	zandsteekmier	zandsteekmier
<i>M. lonae</i>			lepelsteekmier	lepelsteekmier

<i>M. gallienii</i>			zeggensteekmier	zeggesteekmier
<i>M. sulcinodis</i>		heidesteekmier	heidesteekmier	heidesteekmier
<i>M. rubra</i>	rode knooppier (1915)	rode steekmier	gewone steekmier	gewone [of rode] steekmier
<i>M. microrubra</i>			gaststeekmier	gaststeekmier
<i>M. ruginodis</i>	bossteekmier (1944)	bossteekmier	bossteekmier	bossteekmier
<i>M. lobicornis</i>			kalme steekmier	kalme steekmier
<i>M. schencki</i>	rode knooppier (1957)	kokermier	kokersteekmier	kokersteekmier

Genus *Symbiomyrma* : kraaggaststeekmieren

<i>Symbiomyrma karavajevi</i>			kraaggaststeekmier	kraaggaststeekmier
-------------------------------	--	--	--------------------	--------------------

Genus *Aphaenogaster* : slanke oogstmieren

<i>Aphaenogaster subterranea</i>			slanke oogstmier	slanke oogstmier
----------------------------------	--	--	------------------	------------------

Genus *Solenopsis* : diefmieren

<i>Solenopsis fugax</i>	diefmier(1915)	diefmier	diefmier	diefmier
-------------------------	----------------	----------	----------	----------

Genus *Leptothorax* : slankmieren

Subgenus *Leptothorax sensu stricto* : grote slankmieren

<i>Leptothorax (Leptothorax) acervorum</i>	dennenslankmier (1944)	behaard slankmiertje	behaarde slankmier	behaarde slankmier
<i>L. (L.) muscorum</i>		mosmiertje	mosslankmier	mosslankmier

Subgenus *Myrafant* : dwergslankmieren

<i>L. (Myrafant) affinis</i>			boomslankmier	boomslankmier
<i>L. (M.) albipennis</i>	Meyendelmier (1944)	stengelmiertje	stengelslankmier	stengelslankmier
<i>L. (M.) interruptus</i>			kalkslankmier	kalkslankmier
<i>L. (M.) nigriceps</i>			rotsslankmier	rotsslankmier
<i>L. (M.) tuberum</i>			steenslankmier	steenslankmier
<i>L. (M.) unifasciatus</i>			zwartbandslankmier 3)	bandslankmier
<i>L. (M.) nylanderi</i>		bosslankmiertje	bosslankmier	bosslankmier

Genus *Formicoxenus* : gastmieren

<i>Formicoxenus nitidulus</i>	glanzende gastmier (1915)	glanzende gastmier	glanzende gastmier	glanzende gastmier
-------------------------------	------------------------------	--------------------	--------------------	-----------------------

Genus *Stenamma* : steelknooppieren

<i>Stenamma debile</i>	stronkmier (1944)	steelknooppier	gewone drentelmier 1)	steelknooppier
<i>S. westwoodi</i>			engelse drentelmier	steelknooppier

Genus *Tetramorium* : zaadmieren

<i>Tetramorium caespitum</i>	grasmier (1915)	grasmier	zwarte zaadmier	zwarte zaadmier
<i>T. impurum</i>			bruine zaadmier	bruine zaadmier

Genus *Strongylognathus* : sabelmieren

<i>Strongylognathus testaceus</i>	sabelmier (1915)	sabelmier	sabelmier	sabelmier
-----------------------------------	------------------	-----------	-----------	-----------

Genus *Anergates* : woekermieren

<i>Anergates atratulus</i>	woekermier (1915)	woekermier	woekermier	woekermier
----------------------------	-------------------	------------	------------	------------

Genus *Myrmecina* : oprolmieren

<i>Myrmecina graminicola</i>		schraallandmiertje	oprolmier	oprolmier
------------------------------	--	--------------------	-----------	-----------

Subfamilie Dolichoderinae : geurmieren

Genus *Tapinoma* : draaigatjes

<i>Tapinoma ambiguum</i>			heidedraaigatje 4)	draaigatje
<i>T. erraticum</i>		draaigatje	mergeldraaigatje 4)	draaigatje

Subfamilie Formicinae : schubmieren

Genus *Plagiolepis* : dwergschubmieren

<i>Plagiolepis vindobonensis</i>			dwergschubmier	dwergschubmier
----------------------------------	--	--	----------------	----------------

Genus *Camponotus* : reuzenmierenSubgenus *Camponotus* sensu stricto : echte reuzenmieren

<i>Camponotus (Camponotus) herculeanus</i>			sparrenreuzenmier	sparrenreuzenmier
<i>C. (C.) ligniperda</i>	reuzenmier (1915)	reuzenmier	gewone reuzenmier 1)	reuzenmier
<i>C. (C.) vagus</i>			zwarte reuzenmier	zwarte reuzenmier

Subgenus *Myrmentoma* : kleine reuzenmieren

<i>C. (Myrmentoma) piceus</i>			behaarde reuzenmier	behaarde reuzenmier
-------------------------------	--	--	---------------------	---------------------

Genus *Polyergus* : amazonemieren

<i>Polyergus rufescens</i>	amazonemier (1915)	amazonemier	amazonemier	amazonemier
----------------------------	--------------------	-------------	-------------	-------------

Genus *Lasius* : kleine schubmierenSubgenus *Lasius* sensu stricto : grauwe mieren

<i>L. (Lasius) alienus</i>		zandmier	mergelmier	mergelmier
<i>L. (L.) psammophilus</i>			buntgrasmier	buntgrasmier
<i>L. (L.) niger</i>	zwartbruine wegmier (1915)	zwarte wegmier	wegmier	wegmier
<i>L. (L.) platythorax</i>			humusmier	humusmier
<i>L. (L.) emarginatus</i>			muurmier	muurmier
<i>L. (L.) brunneus</i>	bruine boommier (1915)	bruine houtmier	boommier	boommier
<i>L. (L.) neglectus</i>			plaagmier	plaagmier

Subgenus *Cautolasius* : weidemieren

<i>Lasius (Cautolasius) flavus</i>	gele weidemier (1915)	gele weidemier	gele weidemier	gele weidemier
<i>L. (C.) myops</i>			kleinoogweidemier	kleinoogweidemier

Subgenus <i>Chthonolasius</i> : gele parasietmieren				
<i>L. (Chthonolasius) umbratus</i>	grote gele weidemier (1957)	gele schaduwmier	schaduwmier	schaduwmier
<i>L. (Ch.) mixtus</i>		kale gele reukmier	wintermier 1)	kale reukmier
<i>L. (Ch.) sabularum</i>			breedschubmier	breedschubmier
<i>L. (Ch.) meridionalis</i>		behaarde gele reukmier	veldmier 1)	behaarde reukmier
<i>L. (Ch.) jensi</i>			puntschubmier	puntschubmier
<i>L. (Ch.) bicornis</i>			langschubmier	langschubmier
<i>L. (Ch.) citrinus</i>			langhaarmier	langhaarmier
Subgenus <i>Dendrolasius</i> : houtmieren				
<i>L. (Dendrolasius) fuliginosus</i>	zwarte houtmier (1915)	glanzende houtmier	glanzende houtmier	glanzende houtmier
Genus <i>Formica</i> : grote schubmieren				
Subgenus <i>Serviformica</i> : renmieren				
<i>Formica (Serviformica) fusca</i>	grauwzwarte mier (1915)	grauwzwarte mier	grauwzwarte mier	grauwzwarte mier
<i>F. (S.) lemani</i>			hooglandrenmier	hooglandrenmier
<i>F. (S.) transcaucasica</i>	veenmier (1928)	veenmier	veenmier	veenmier
<i>F. (S.) cunicularia</i>		bruine baardmier	bruine renmier 5)	bruine baardmier
<i>F. (S.) lusatica</i>	rode baardmier	rode baardmier	duinrenmier 5)	rode baardmier
<i>F. (S.) rufibarbis</i>	(1915)		rode baardmier	harige baardmier
Subgenus <i>Formica</i> sensu stricto : bosmieren				
<i>F. (Formica) pratensis</i>	zwartrugbosmier (1928)	zwartrugbosmier	zwartrugbosmier	zwartrugbosmier
<i>F. (F.) rufa</i>	rode bosmier (1915)	behaarde rode bosmier	behaarde bosmier	behaarde bosmier
<i>F. (F.) polycetena</i>		kale rode bosmier	kale bosmier	kale bosmier
<i>F. (F.) truncorum</i>		stronkmier	stronkmier	stronkmier
Subgenus <i>Raptiformica</i> : roofmieren				
<i>F. (Raptiformica) sanguinea</i>	bloedrode roofmier (1915)	bloedrode roofmier	bloedrode roofmier	bloedrode roofmier
Subgenus <i>Coptoformica</i> : satermieren				
<i>F. (Coptoformica) exsecta</i>	satermier (1944)	satermier	gewone satermier 1)	satermier
<i>F. (C.) pressilabris</i>	dikbuikmier (1944)	deuklipmier	deuklipsatermier 1)	deuklipmier

1) afwijking van de eerder bedachte naam voegt niets toe en/of maakt de naam onnodig langer.
2) komt ook buiten moeras voor, en cf 1). 3) toevoeging van 'zwart' maakt de naam onnodig lang. 4) komen mogelijk ook buiten genoemde biotoop voor, en cf 1). 5) Uit Seifert 1996 blijkt, dat *cunicularia*, *lusatica* en *rufibarbis* niet individueel van elkaar onderscheiden kunnen worden; bij zulke kleine verschillen is het onverstandig de Nederlandse namen niet met elkaar te laten overeenstemmen. Er is gekozen voor de oudste benaming: 'baardmier'.

IV.C ARGENTIJNSE MIER MARCHEERT OOK HIER

NRC Handelsblad, Rotterdam, 16 april 2002

Europa staat aan de vooravond van een bloedige oorlog. Dat verwachten wetenschappers die vandaag een studie hebben gepresenteerd over Argentijnse mieren aan de kust van Portugal, Spanje, Zuid-Frankrijk en een deel van Italië.

De miljarden mieren vormen één gezamenlijke 'superkolonie' die door onderlinge samenwerking in staat is andere soorten te verslaan. Uit het onderzoek, dat is gepubliceerd in *Proceedings of the National Academy of Science*, blijkt dat in de buurt van de Argentijnse mieren negentig procent van de andere soorten is geëlimineerd.

Gewoonlijk bestrijden mieren uit verschillende nesten elkaar, ook als ze van dezelfde soort zijn. Maar volgens de wetenschappers zijn de Argentijnse mieren genetisch zo verwant, dat ze elkaar als soortgenoten herkennen, ook al komen ze van een verschillende mierenkoningin.

De onderzoekers hebben nog een tweede kolonie van Argentijnse mieren ontdekt, bij Barcelona. Deze kolonie is veel kleiner, maar nog steeds opvallend groot. Uit onderzoek bleek dat mieren uit de twee verschillende kolonies elkaar wel bestrijden.

Argentijnse mieren zijn waarschijnlijk in de jaren twintig van de vorige eeuw via schepen met planten in Europa aangekomen en vonden daar een klimaat waarin ze goed konden gedijen. "Het is interessant om te zien hoe de introductie in een nieuwe leefomgeving de sociale organisatie kan veranderen", aldus Laurent Keller van de universiteit van Lausanne. "In dit geval heeft het geleid tot de meest hechte samenwerkende eenheid die ooit is ontdekt." Keller sluit niet uit dat de samenwerking op den duur fataal is voor de superkolonie, omdat de band afneemt met de koningin die zij moeten helpen opgroeien.

De Argentijnse mier zorgt ook in Californië al enige tijd voor problemen. (zie ook FF mei 2002) De mier heeft alle andere miersoorten verdrongen, waardoor de gehoornde hagedis, die in het gebied huist, geen voedsel meer heeft. De Argentijnse mier biedt, zo blijkt, onvoldoende voedingsstoffen voor de hagedis.

Ook in Californië kwam het beestje waarschijnlijk mee met schepen die koffie en suiker vervoerden. Uit een studie van de universiteit van San Diego blijkt dat het aantal mieren vooral groeide onder invloed van de verstedelijking. "Ze hebben water en verkoeling nodig", aldus bioloog Ted Case, "en die krijgen ze door de manier waarop de mens zijn omgeving manipuleert."

IV.D · INTERESSANTE MIERENPOPULATIES

Peter Boer, 2002. *Van duin tot dijk, 1.1:10-11*

Mieren komen verspreid over heel Noord-Holland voor, zowel in de bossen als in de steden, als in het drassige Waterland en de droge duinen.

De duinen zijn het best bevolkt, in kwalitatieve en kwantitatieve zin. Ze scharrelen hier rond op bijna elke vierkante meter.

Twintig jaar geleden wisten we nog vrijwel niets van de verspreiding van mieren in Noord-Holland. Daarin komt nu gelukkig verandering. Bovendien begint langzaam het besef door te dringen dat mieren een grote rol spelen in natuurlijke en halfnatuurlijke ecosystemen. Hier volgen enkele voorbeelden om dit te illustreren.

Buntgrasmieren in de duinen

Buntgrasmieren, *Lasius psammophilus*, hebben een voorkeur voor buntgrasvegetaties. Je ziet ze zelden, want ze zijn vooral ondergronds actief. Het zijn predatoren van allerlei bodemorganismen. Ze leven vooral in symbiose met wortelluizen. Wortelluizen zuigen uit de wortels van het buntgras suiker en aminozuren op. De wersters van de buntgrasmieren 'melken' deze stoffen weer uit de luizen. Een groot deel van de kolonie leeft van de suikers en aminozuren. Een buntgrasvegetatie is een pioniervegetatie op kalkarme zandgrond. De totale oppervlakte aan dit soort zandige vegetaties is de laatste jaren door een combinatie van factoren teruggelopen. In de eerste plaats door de toenemende hoeveelheid neerslag die de successie stuurt in de richting van droge graslanden. In de tweede plaats door een nieuwkomer in pioniervegetaties, het grijs kronkelsteeltje. Dit 'tankmos' overwoekert sinds enige tientallen jaren de zandige pioniervegetaties.

Gelukkig kunnen buntgrasmieren de successie in de richting van een voor hen ongunstige leefomgeving enigszins keren. In de eerste plaats doordat ze veel zand omhoog werken. In de tweede plaats doordat de buntgraspol waaronder ze leven uiteindelijk afsterft. En in de derde plaats doordat kauwen, fazanten en groene spechten die naar hen op zoek zijn, de mossen uit de grond trekken. In deze drie gevallen krijgt de wind vat op het zand en verstuipt het. Buntgrasmieren werken dus mee aan de stabilisering van hun habitat.

Buntgrasmieren leven ook op de hogere zandgronden van het Gooi. Vergeleken met de duinen stellen deze populaties weinig voor.

Deuklipmieren in de Grafelijkheidsduinen

Door de versnippering van het landschap raken dierenpopulaties geïsoleerd. Vaak betekent dit dat dergelijke kleine geïsoleerde populaties uitsterven. Maar dit is niet altijd het geval.

Een opmerkelijk voorbeeld daarvan is de aanwezigheid van deuklipmieren, *Formica pressilabris*, in de Grafelijkheidsduinen van Den Helder. Nergens op het vaste land van Noord-Holland komt deze mier voor. Waardoor hier dan wel?

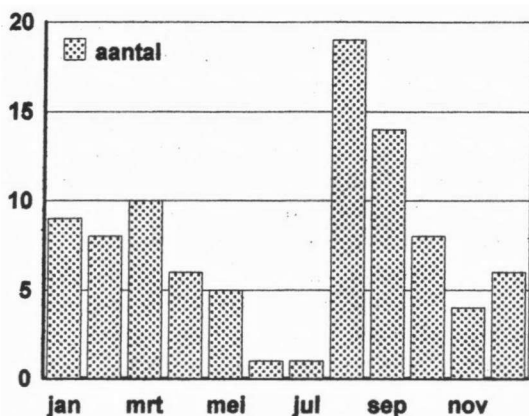
Om deze vraag te beantwoorden moeten we in de geomorfologische geschiedenis van het gebied duiken. Het kustgebied van zeg maar Schoorl tot Vlieland vormde ooit een geheel. Er moet toen een aaneengesloten populatie deuklipmieren hebben geleefd in de heide- en kruipwilgstruwelen. Toen in de 11e eeuw het Marsdiep ontstond, werd de populatie van de Grafelijkheidsduinen geïsoleerd van de Texelse. Na duizend jaar leeft de Grafelijkheidspopulatie van zo'n 140 kolonies nog altijd in een volstrekt isolement: de grootste Nederlandse populatie van deze soort, op minder dan een vierkante kilometer! En uitbreiding zit er niet in bij gebrek aan geschikte habitats in de omgeving.

Bosmieren in het Robbenoordbos

In het Robbenoordbos zijn in 1971 en enkele jaren daarna bosmieren, *Formica rufa* x *polycytena* uitgezet, welke zich explosief hebben vermeerderd. Momenteel bestaat de populatie uit zeker vijftig kolonies. Hun belangrijkste predator is de groene specht.

Groene spechten eten vrijwel uitsluitend mieren. Het al of niet aanwezig zijn van groene spechten wordt dus bepaald door de mierenfauna ter plekke. Maar hoe kan het dan dat groene spechten in de winter wel in het Robbenoordbos voorkomen en in de zomer niet? Het antwoord is eenvoudig. Groene spechten leven in de winter voornamelijk van bosmieren. De mierenhopen zijn gemakkelijk te vinden en de relatief grote mieren hebben de maag snel gevuld. In de winter gedragen de bosmieren zich relatief passief. Tegen het voorjaar neemt hun agressiviteit toe. De specht moet niets hebben van al het mierenzuur dat de bosmierwerksters tegen zijn kop spuiten. Dus is hij tot de herfst aangewezen op andere mierensoorten.

Het Robbenoordbos is een jong bos. Het is pas in 1946 aangeplant. De mierenfauna bestaat uit slechts vijf soorten en dan nog in lage dichtheden. Groene spechten moeten daardoor te veel energie stoppen in het zoeken naar mierenkolonies in de tijd dat de bosmieren te agressief zijn. Ze kunnen hun heil dus beter elders zoeken. Met andere woorden, in het voorjaar trekken de groene spechten uit het Robbenoordbos weg. De groene specht waarnemingen van Otto de Vries (grafiek p. 20) illustreren dit.

Waarnemingen van groene
spechten in het Robbenoordbos
in atlasblok 14-17 van 1969 t/m
1998.

Met dank aan de heer O.L. de
Vries van Vogelwerkgroep
Wierhaven.

Wegmieren en natuurbouw

Een andere interessante mier in Noord-Holland is de wegmier, *Lasius niger*. Het is de algemeenste, misschien na de gewone steekmier, *Myrmica rubra*, de op een na algemeenste mier van Noord-Holland.

Wegmieren kent iedereen van de voedselrelics in de keuken of de vensterbank en van de verzakte tegelpaadjes. Overal waar mensen de grond omwroeten, komen ze voor. Als het PWN een bankje plaatst op een mooi uitzichtpunt, zijn de autochtone mieren uit de omgewoelde grond gevlucht of dood. Wegmieren kwamen hier vroeger niet voor, maar binnen een jaar zijn ze er. Hoe komt dat? Ze komen tijdens of vlak na een bruidsvlucht vanuit dorp of stad aangevlogen. Een van de miljoenen wegmierwifjes daalt hier dan neer en ziet kans om in dit stukje omgewoelde grond een kolonie te stichten.

Zolang de grond instabiel is, kan de wegmier zich handhaven. Veel kans om zich uit te breiden hebben ze niet, want de ongestoorde omgeving rond het bankje wordt door allerlei andere mieren bezet gehouden. In 'evenwichtige, stabiele' levensgemeenschappen vind je hooguit hier en daar een wegmier, zoals in het grootste deel van de duinen. In grote natuurbouwgebieden echter wordt de bodem tientallen jaren achtereen gedomineerd door wegmieren, zoals bijvoorbeeld in de Amsterdamse Waterleidingduinen. De wegmieren beconcurreren andere soorten jarenlang met succes. Het duurt heel wat jaren voordat een natuurbouwgebied een mierenamenstelling heeft die je normaal gesproken in zo'n gebied mag verwachten. Een natuurbouwgebied kan al na enkele jaren vol staan met interessante plantjes, er kunnen zeldzame vogels broeden en er kunnen vlinders en libellen worden gezien die op de rode lijst staan. Maar de mierenfauna vertelt ons dat zo'n gebied nog altijd maar een ontwikkelingsgebied is.

IV. E AMEISENSCHUTZ AKTUELL

Bram Mabelis is 'beheerder' van dit blad en kan genoemde artikelen toesturen aan belangstellenden

Ameisenschutz aktuell 16 nr 1, mrt 2002

- A. Buschinger, U. Maschwitz & E. Kaufmann
Kein Kühlschrank? No problem! Wie *Crematogaster*-Ameisen in den Feuchttropen das Problem der Vorratshaltung lösen p. 1/5
- A. Buschinger
Koloniegründung der Stöpselkopfameise *Camponotus (Colobopsis) truncatus* im Garten p. 6/9
- A. Heinemann
Nestmodell für den Sachunterricht p. 10/19
- H. Fleischmann
Bilanz der Not- und Rettungsumsiedelungen bis Dez. 2001: 2.894 umgesiedelte Waldameisenvölker p. 20/21
- R. Spall
Statt Waldameisenumsiedelung - geplante Trasse verlegt! P. 22

Ameisenschutz aktuell 16 nr 2, jun 2002

- D. Bretz
Der Baubeginn eines Nesthügels der Kahlrückigen Waldameise (*Formica polyctena*) p. 33/42
- M. Machatschek
Ein Beitrag zur Ameisensäure ertragenden Vegetation p. 43/47
- M. Kühn
Ameisenplastiken aus Bronze p. 48/50
- I. Blumenbach
Ameisen in der Philatelie p. 51/52

Ameisenschutz aktuell 16 nr 3, sep 2002

- B. Wesenigk-Sturm
Fundortbeschreibungen der Kerbameise *Formica (Coptoformica) foreli* Emery 1909 p. 65/75
- H. Sonnenburg
Harpagoxenus sublaevis und andere bemerkenswerte Ameisenarten im Solling (Landkreis Northeim/Süd-Niedersachsen) p. 76/86
- A. Buschinger
Kribbeln im Bauch oder Wachablösung im Gartenzwerg p. 87/88

V. HUISHOUDELIJKE MEDEDELINGEN

V.A. UIT DE BIJENKOMST VAN 28 SEPTEMBER 2002.

Aanwezigen: Ben Baartman, Arjan van den Bosch, Nico Elfferich, Erica Elfferich, Theo de Gruyter, Rudolf van Hengel, Jørgen Kienstra, Dirk van Leuken, Marlene van den Munckhof-Heunen, Pieter Schippers, Jap Smits, Hans Somsen, François Weeseman.

1. Inventarisatieweekends

Jørgen Kienstra doet het voorstel om het inventarisatieweekend 2003 dit keer te houden in het Oosten van Twente, o.a. zal het natuurgebied Lutterszand (ten Zuidoosten van Enschede) worden bezocht. Het voorstel wordt unaniem aangenomen en als datum wordt 28/29 juni 2003 vastgesteld.

Arjan van den Bosch geeft aan wat meer structuur te willen zien in de verkenning van de terreinen. Er wordt toegezegd dat er voortaan beter zal worden besproken wie wat gaat doen. Tevens kan het handig zijn om de leden in groepen te verdelen.

2. Verspreidingsinformatie

Nico Elfferich overhandigt Rudolf een afstudeer- scriptie die met zijn hulp door een student was afgeleverd. Geïnteresseerden kunnen het stuk bij Rudolf aanvragen. Er is interessante verspreidingsinformatie van verschillende mierensoorten in opgenomen.

3. Concurrentie *L. platythorax* en *Myrmica*-soorten

Jap Smits vraagt zich af wat de reden was van de toename van de *Lasius platythorax* ten nadele van de *Myrmica* soorten met als gevolg het afnemen van het gentiaan blauwtje. Hij ziet een correlatie tussen het droger worden van het terrein door afwatering en drainage en de toename van *L. platythorax*. Verder geeft hij aan dat er vaak te ingrijpende beheer- maatregelen worden genomen, bijv. in de vorm van indammen. Het gevolg kan zijn dat een dergelijke aanpak grotere schade oplevert tijdens nattere jaren.

4. Miereninformatie

Francois Weeseman meldt het bestaan van een website waarin een schat aan miereninfo te verkrijgen is. De site is te vinden onder antbase.org.

5. Prikkebeendagen

Desgevraagd geeft Dirk van Leuken aan wel aanwezig te willen zijn op de Prikkebeendagen van 2003 in Artis, om jeugdigen te vertellen over zijn kunstnesten.

V.B. FINANCIËLE VERANTWOORDING 2002

BALANS 2002

banksaldo '02	€ 352,82		
postzegels	€ 46,52	Ameisenschutz	€ 35,04
nietmachine	€ 26,50	crediteuren	€ 56,-
debiteuren	€ 193,-	kapitaal '02	€ 527,80
	<u>€ 618,84</u>		<u>€ 618,84</u>

KASBOEK 2002

banksaldo 1 jan	€ 270,14	kosten FF	€ 366,86
achterst. contr. + c. '02	€ 404,50	bestuurskosten	€ 16,67
entreegelden	€ 35,-	invent. weekend	€ 157,25
inventarisatie weekend	€ 180,-	bankkosten (pas)	€ 4,50
contr. 2003/04	€ 56,-	vergaderzaal	€ 30,-
		contr. Ameisens. A.	€ 17,54
		banksaldo 31 dec	<u>€ 352,82</u>
	<u>€ 945,64</u>		<u>€ 945,64</u>

WINST: € 527,80 - € 509,98 = € 17,82

BEGROTING 2003

contributies	€ 417,-	kosten FF	€ 370,-
inventarisatie weekend	€ 180,-	vergader ruimte	€ 35,-
		bestuurskosten	€ 20,-
		invent. weekend	€ 180,-
tekort	<u>€ 62,54</u>	Ameisenschutz/a	<u>€ 54,54</u>
	<u>€ 659,54</u>		<u>€ 659,54</u>

Opmerkingen. Debiteuren en crediteuren in de balans slaat op respectievelijk achterstallige en vooruitbetaalde contributie. **Laat de achterstand niet oplopen! Betaal nu!** Het voortbestaan van het mededelingenblad hangt van U af.

De **Mierenwerkgroep/NEV** heeft tot doel het bundelen en bevorderen van de kennis van mieren (Formicidae), mede met het oog op natuurbehoud en milieubeheer. Zij tracht dit doel te bereiken door:

- het uitwisselen van onderzoeksresultaten en het bespreken van onderzoeksvoorstellenhet organiseren van terreininventarisaties
- het doorgeven van gegevens, die van belang zijn voor het natuurbehoud
- het bestuderen en verspreiden van relevante literatuur
- het uitwisselen van kennis en ervaring m.b.t. het houden van mierensoorten
- het bevorderen van onderlinge samenwerking

Jaarlijks organiseert de MWG/NEV een inventarisatieweekend en twee bijeenkomsten. Ervaren leden helpen met de determinatie.

Het lidmaatschap van de MWG/NEV staat open voor zowel leden als niet-leden van de NEV. De **contributie** bedraagt € 7,- en voor nieuwe leden geldt een **entreegeld** van € 7,- (over te maken op ABN.AMRO rekening 45.14.97.546 t.n.v. MIERENWG/NEV te Bilthoven - gironr. van de bank is 2900).

Het bestuur wordt gevormd door:

Bram (A.A.) Mabelis <i>voorzitter</i>	Keppellaan 36	3958JC Amerongen 0343.453393
Marten (M.J.) Zijlstra <i>vice-voorzitter</i>	De Haar 84	7823CW Emmen 0591.627630
Pieter-Ernst (P.E.M.) Schippers <i>secretaris/penningmeester</i>	Booket 108	1261LW Blaricum 06-25092431
Rudolf (G.R.) van Hengel <i>redactie Forum Formicidarum</i>	Julianalaan 187	3722GK Bilthoven 030.2287134
Jørgen (J.L.) Kienstra <i>coördinator inventarisatie</i>	De Braak 10A	7481JG Haaksbergen 053.5724028

Omslag:

Polyergus rufescens, van boven naar beneden:

werkster, ongevleugelde koningin, normale vleugelloze koningin, mannetje

links onder: kop mannetje, rechts onder: kop werkster

H. Kutter, 1977. *Insecta Helvetica*, Formicidae, fig 622-627